

Др Урош Н. Станковић, асистент са докторатом
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs

СРПСКИ ТЕРМИНИ ЗА СВОЈИНУ 1804–1918.

Сажетак: *Тема рада су српски правни термини за својину од 1804. до 1918. Аутор ће набројати речи које су се у именујућем периоду користиле да означе својину, навести нека места на којима се оне могу пронаћи и иокувати да утврди њихову етимологију.*

Кључне речи: *Својина, правна терминологија, етимологија правних термина, морфологија.*

1. УВОД

У језику права често се сусрећемо са речима које се не користе у колоквијалном речнику. Свако од нас се вероватно бар једном запитао зашто се неки правни појам зове баш тако и како је тај појам настао. Зашто се, на пример, каже *правни посао*, *ошћење преко половине*, *државина*, *нехат*, *главни претрес*, која је етимологија тих израза и када су они постали део српског правног језика? Осим тога, аутори који се баве позитивноправним дисциплинама често посегну за прошлошћу да би приказали како је одређени правни институт тада био регулисан. Да би то могли да установе, морали би да знају како се тај институт у стара времена звао. Пошто не постоје целовите студије о развоју српске правне терминологије и пореклу појмова који чине њен део, пред истраживачима би стајао врло дуготрајан посао, који су они управо због те дуготрајности принуђени да избегавају. Напослетку, стари текстови откривају нам обиље термина који у нашем правном језику (понекад нажалост) нису заживели, из чега се види колико је много меандрирала изградња српске правне терминологије. Ово су само неки од разлога због којих је важно бавити се српским правним терминима из прошлости. У даљем тексту читаоцима ћемо представити српске термине за институт стварног права који се налази у самом средишту друштвених односа – својину,

и једну њену врсту – сусвојину. Остале врсте својине неће бити предмет нашег разматрања, јер је њихова етимологија сасвим јасна: граде се стављањем одговарајућег придева уз именицу која означава својину (*државна својина, заједничка својина, етажна својина* итд.).

Раздобља у развоју језика врло је тешко временски омеђити. Међутим, обим истраживања и научних радова изискује да се то ипак некако уради. Премда свесни да развој српске државности нема утицаја на промене у српском језику, ми смо као међе одабрали 1804. и 1918 – годину почетка практичног остварења српске државне мисли и годину њеног утапања у југословенску државност. Те две године су, наравно, гранични стубови државности Србије, али је нашим истраживањем обухваћен цео српски језички простор.

2. НАЗИВИ ЗА СВОЈИНУ

У периоду између 1804. и 1918. за својину су се користили следећи називи: *баџићина, власнићтво, власић, власићина/власбина, влас(и)носћ, власић-ићосћ/власићићосћ, власићина, власићићићтво, ѿсѿодарсѿтво/ѿсударсѿтво, имање, имаосѿтво, имовина, ѿриѿјажаније/ѿриѿежаније, ѿриѿјажавање, својина, собсѿивенина и собсѿивеносћ/сойсѿивеносћ*.¹

Израз *баџићина* налази се, примера ради, у Српском грађанском закону (чл. 231). Означавао је својину на непокретним стварима, што се јасно види из садржаја одредби у којима су употребљене та реч и синтагме изведене из ње (*ѿправо баџићинско* – чл. 309, *баџићинска залоѿа* – чл. 326).² У вези са етимологијом речи *баџићина* постоје различита мишљења. У лингвистици се дуго сматрало да је настала додавањем суфикса *-ина* на именицу *баџић* (старословенски *оѿѿац*). Но аутори *Еѿѿмолоѿкој речника језика упо-*

¹ У *Речнику срѿскохрвайској књижевној и народној језика*, издању Српске академије наука и уметности, као именица за својину наведено је и *ѿмаонићѿтво*. Примери употребе *ѿмаонићѿтва* у том *Речнику* не делују нам као необорив доказ да је та реч имала значење својине. Помен *ѿмаонићѿтва* за који се децидирано може тврдити да значи *својина* среће се у једном раду правног историчара Петра Стојановића, који вели да су братства и племена у XIX веку имала „посебно ѿмаоништво над комуницама“. Будући да се Стојановић позива на чланове 709, 712 и 714 ОИЗ – чија садржина показује да *ѿмаонићѿтво* значи правни субјективитет – коришћење те именице у значењу својине очигледно је плод ауторове омашке. Није на одмет подсетити и на то да се творац ОИЗ-а Валтазар Богишић хвалио да је *ѿмаонићѿтво* његов изум. Вид. Петар Стојановић, „Неки аспекти наследно-правних односа у Црној Гори у XIX и XX века“, *Исѿоријски записи* 3–4/1970, 210; *Речник срѿскохрвайској књижевној и народној језика (Речник срѿскохрвайској) VII*, Београд 1971, 695–696; Милош Д. Луковић, *Боѿићѿћев законик ѿриѿрема и језичко обликовање*, Београд 2009, 244.

² Исто мишљење износи и Владимир Водинелић у делу „Сто педесет година касније: шта је још живо у Српском грађанском законуку?“, *Сѿѿо ѿедесет ѿгодина од доношења Срѿској грађанској законика (1844–1994)* (ур. Миодраг Јовичић), Београд 1996, 389.

зорвају на то да би *башџина* могла бити изведена и додавањем сложеног суфикса *-џина* на именичку основу, за шта им као аргумент служе облици те речи у чакавском и кајкавском наречју и словеначком језику (*baščina*, тј. *bačina*).³ Која год да је етимологија *башџине*, она садржински не одговара у целости појму који означава, јер се својина на непокретностима, разуме се, не стиче само наслеђивањем имања од предака.

Власниџиво је данас често у употреби у српском говорном језику, па и текстовима са правном садржином. У српску правну терминологију готово сигурно је ушла као кроатизам. У *Правно-џолиџичкој џерминологији за словенске језике Аусџурје* (*Juridisch-politische Terminologie für die slavische Sprachen Oesterreichs*), немачко–српско-хрватско-словеначком речнику правних термина издатом 1853, један од превода немачког *Eigentum* (својина) на српски је *собсџивеносџи*, а на хрватски *vlastništvo*.⁴ Уопште посматрано, реч се у значењу својине раније помиње у хрватским текстовима него у српским, где смо је као синоним за својину нашли тек поткрај XIX века.⁵ Према Ж. Бујуклићу, *власниџиво* је калк, дослован превод латинског *dominium*. Реч је изграђена додавањем наставка *-сџиво* на именицу *власник*; сугласник *к* прво је палатализацијом прешао у *ч*, а затим услед упрошђавања сугласничких група у *џ*. Да је тако, доказује облик *vlastništvo*, који се може запазити у хрватским правним текстовима. И. Клајн сматра да реч *власниџиво* означава „власнички статус“ и да не може да се сврста ни у једну групу значења именица са суфиксом *-сџиво*.⁶ Дубровачки лексикограф Јоаким Стулић у свом „словинско“–италијанско-латинском речнику у одредници *vlastništvo* (sic!) упућује на *vlast*, што наводи на закључак да је то било изворно значење ове данас врло распрострањене именице за означавање својине.⁷ Према томе, *власниџиво* је суужењем значења те речи од власти уопште постало власт над стварима.

Ваља напоменути да *власниџиво* није једини појам из данашње правне терминологије који се завршава суфиксом за стварање апстрактних именица који је првобитно означавао реч из свог корена; Стулићева одредница *sluxbenost* (службеност) читаоца упућује на *sluxbu* (службу).⁸ Уколико се та

³ Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд 1986, 500; *Еџимолоџки речник српског језика II*, Београд 2006, 284.

⁴ *Juridisch-politische Terminologie für die slavische Sprache Oesterreichs*, Wien 1853, 146.

⁵ С. М. П., „Прилози за статистику Краљевине Србије, прва свеска: црквена и манастирска имаовина у Србији на крају 1889. године. Издање државне статистике. Београд 1895 г. четвртина формат. Цена 3 динара. 2–80 страна са четири дијаграма“, *Дело* 7/1895, 129.

⁶ *Zakonski članci sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od godinah 1868., 1869. i 1870.*, Zagreb 1871, 30; М. Стевановић, 512; Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику II*, Београд – Нови Сад 2003, 187; Џика Вујуклић, *Forum romanum rimsko pravo, država, religija i mitovi*, Beograd 2010, 298.

⁷ Joakim Stulli, *Rjecoslovsje slovinsko-italiansko-latinsko II*, Dubrovnik [1806], 570.

⁸ J. Stulli, 351.

значања појединих именица са суфиксом *-ост* и *-ст*во покажу као учестала појава, несумњиво ће бити добар материјал за лингвистичка истраживања.

Многозначна именица *влас*ић између осталог је могла да значи и *својина*. То се може видети из једног записа у протоколу шабачког магистрата из времена Првог српског устанка. Под деловодним бројем 445 тог протокола за 1809. стоји да је шабачки магистрат дао „власт“ Павлу Видовићу из Метковића да је „властан“ на два говеда која је купио од Јове бимбашиног.⁹

*Влас*ићбина је, барем у изворима које смо користили, врло редак термин. У грађи за термилошки речник коју је сачинило Друштво српске словесности *влас*ићбина је превод *alod*-а (приватна својина феудалца), а у истом значењу се појављује и касније, у *Речнику српској и немачкој језика* (*Wörterbuch der serbischen und deutschen Sprache*) Ђорђа Поповића. Међутим, адвокат и политичар Стеван Павловић у свом преводу дела Емила Пикоа *Les Serbes, leur histoire, leurs privileges, leur église, leur état, politique et social* (*Срби у Угарској њихова ѿвесница, ѿвлас*ићнице, црква, друшићвено и ѿлиићко сиање) користи *влас*збину у значењу својине уопште. *Влас*ићбина је, јасно, настала додавањем суфикса *-бина* на именичку основу *влас*ић, а облик *влас*збина је изведен алтернацијом сугласничке групе *си*у з, као у примеру *шас*ић > *шас*збина.¹⁰

У одредници *влас*носић Стулић нуди преводе *propriété, proprietas* (својина). У облику без губљења сугласника – *влас*ићносић, тај термин се појављује у преводу аустријског Општег грађанског законика који је сачинио Павле Шероглић и у Статуту Задруге за неговање и одржавање паркова и садова у Земуну из 1886. Ова именица изведена је додавањем суфикса *-ост*, који служи за поименичавање придева, на неокрњену основу – придев *влас*ићан.¹¹

На исти начин изведене су и именице *влас*ићииосић, тј. *влас*ићиииосић. За први облик аутори *Рјечника хрватској или српској језика* Југославенске академије знаности и умјетности тврде да се спомиње од XV века. Потврду да је *влас*ићииосић значила *својина* добили смо у записнику главне скупштине Матице српске од 24. октобра 1860, у чијој четвртој тачки стоји како је

⁹ Радомир Ј. Поповић, *Про*икокол и реиситар шабачкој маиситраиа од 1808. до 1812. године, Београд 2010, 77.

¹⁰ „Назвословне речи израђене Друштвом српске словесности“, *Гласник Друш*ићва српске словесности I (1847), 3; Georg Popović, *Wörterbuch der serbischen und deutschen Sprache* II, Рапсова 1881, 21; Стеван Павловић, *Срби у Угарској њихова ѿвесница, ѿвлас*ићнице, црква, друшићвено и ѿлиићко сиање I, Нови Сад 1882, 480; Милан Стакић, *Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима*, Београд 1988, 6.

¹¹ Joakim Stulli, 570; Миодраг А. Дабижић, „Зачетак и отварање првих шеталишта Земун“, *Годиш*њак *трага Београда* 28/1981, 114; Архив Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима (АСАНУК), Карловачка гимназија – рукописна заоставштина Ђака гимназије, Грађанско право у ц. к. Хрватско-славонској и Србско-банатској војничкој граници или Свеобшти аустријски грађански законик од год 811. на српски језик преведен, и са додатцима за житеље граничарске потребним допуњен.

„грунтовничком сенату“ у Араду пријављено *йраво власѣиѣосѣи* на кући Саве Текелије. Из контекста неких списа у којима се појављује *власѣиѣосѣи* закључује се да је та реч могла да значи и *сѣвар која некоме йриѣага*. Умесна је хипотеза да је управо то њено прво значење, које се касније проширило на својину уопште. Варијетет *влаѣиѣиѣосѣи* је, судећи по облику и географском пореклу извора у којима је забележен, покрајинизам својствен јужним крајевима српског језичког подручја, где се за *власѣиѣиѣи* каже *влаѣиѣи*, *влаѣиѣиѣи*. Нека од места на којима се може пронаћи су Стулићев речник и уговор црквене општине Топла са манастиром Савина из 1863.¹²

Власѣиѣиѣсѣиво је појам јасне етимологије (придев *власѣиѣиѣи* + суфикс *-сѣиво*), чији први помени према *Рјечнику ЈАЗУ* сежу у XVI и XVII век. Стулић бележи и његов очигледни покрајински варијетет *влаѣиѣиѣиѣсѣиво*.¹³

За упознавање шире јавности са *влаѣиѣиѣином* заслужан је пре свега Богишићев Општи имовински законик. Међутим, она се среће и у неким другим правним текстовима, а приликом првог читања нацрта ОИЗ-а констатовано је да се може чути и у народу, мада ређе од *својине*. Као и неке друге речи за својину (*власѣиѣиѣосѣи*, *собсѣивеносѣи*), могла је да значи и *особина*, *својсѣиво*. Према ауторима *Речника срѣскохрвајској књижевној језика*, у питању је застарели покрајинизам. Места на којима смо уочили помен *влаѣиѣиѣине* потврђују тај суд, коме бисмо додали то да је, очигледно под утицајем Богишићеве кодификације, та реч ушла и у језик правника из осталих српских предела. У погледу етимологије речи *влаѣиѣиѣина* могуће су две претпоставке. Једна би била да је изведена додавањем суфикса *-ѣиѣина* на окрњену именичку основу *вла-*, која је настала губљењем сугласничке групе *сѣи* испред поменутог наставка (као код *болесѣи* > *болеѣиѣина*). Не треба искључити ни другу могућност – да је *влаѣиѣиѣина* изведена додавањем суфикса *-ина* на *влаѣиѣи*, *влаѣиѣиѣи*. Аутор овог дела наклоњенији је првој претпоставци, јер се у једном примеру помена *влаѣиѣиѣине* из *Рјечника ЈАЗУ* наводи *vlast'ščina*, облик који јасно указује на основу речи.¹⁴

¹² J. Stulli, 570; „Главна скупштина Матице србске 24. октобра 1860“, *Србскѣи љѣиѣосѣи* 2/1860, 201; Аполон Мајков, „Баштина у старих Срба“ (превео Милорад Поповић Шапчанин), *Гласник Срѣској ученој друѣиѣа* 6/1868, 38; *Речник срѣскохрвајској II*, Београд 1962, 720; Горан Ж. Комар, *Свеѣоусѣенски манасѣиѣир Савина од краја Млеѣачке реѣублике до Краѣевине Јуѣославије*, Херцег Нови – Београд 2009, 121.

¹³ J. Stulli, 570; *Рјечник хрватскога ил српскога језика (Рјечник ЈАЗУ) XXI*, Zagreb 1973–1974, 195.

¹⁴ *Оѣиѣиѣи имовински законик за Књижевину Црну Гору (Оѣиѣиѣи имовински законик)*, Цетиње 1898, чл. 831 (стр. 289); Никодим Милаш, *Православно црквено йраво*, Мостар 1902, 550, 551, 553; Лујо Војновић, „Прва смрт Дубровника“, *Леѣиѣосѣи Маѣиѣе срѣске* 3/1912, 56; Бартоломео Куниберт, *Срѣски усѣанак и йрва влаѣавина Милоѣа Обреновића* (са француског превео Миленко Веснић), Београд 1901, 290; *Речник срѣскохрвајској II*, 720; Вера Вулетић, „Именице са суфиксом -шина у руском и суфиксом -штина у српскохрватском језику“,

Занимљиви термин *ѿосѿодарсѿѿво* налази се између осталог у *Философији ѿрава* Јована Филиповића и у Рударском законуку за Књажество Србију из 1866 (чл. 35). Етимологија *ѿосѿодарсѿѿва* је следећа: суфикс *-сѿѿво* додат је на неокрњену основу, именицу *ѿосѿодар*. Та именица је, узгред, у старијим српским правним текстовима често коришћена у значењу *власник*. Ма колико нам то данас деловало необично и противило се нашем савременом осећају за језик (премда се у терминологији римског права и данас користи синтагма *ѿосѿодар ѿосла*), морамо се присетити да је латинска именица *dominus* могла да означава и власника и господара, па је врло лако могуће да је приликом калкирања *dominus*-а одабрана друга од поменутих речи. *Госѿодарсѿѿво* је врло вероватно калк према латинском *dominium*, на шта указује то да Филиповић у свом наведеном делу *ѿосѿодарсѿѿво* у загради објашњава *dominium*-ом.¹⁵

Прилично изненађење за истраживаче представља *ѿосударсѿѿво*, термин присутан у осмој књизи *Сисѿеме целокујне философије (Дикеолоѿија)* професора Карловачке гиманзије Михаила Ристића. Та реч је русизам, чије коришћење изазива чуђење због тога што се у време издавања Ристићевог дела (1860) рускословенски језик, преко којег су русизми стизали у српски, код Срба врло мало користио, али и због тога што *ѿосударсѿѿво* у руском језику тога доба значи *држава*, премда свакако јесте у одређеној семантичкој вези са појмом својине (*ѿосударсѿѿво* је изведено додавањем суфикса *-сѿѿво* на именицу *ѿосударѿ* – господар, и изворно је означавало територију под влашћу господара, земљу коју господар има).¹⁶

Када се помене реч *имање*, слушаалац ће свакако најпре помислити на пољопривредно земљиште, газдинство или, евентуално, све оно што неко има у својини. Но та именица имала је и значење *својина*, што показује текст на тринаестој страни првог тома *Објашњења ѿрѿовачкој законика за Књажесѿѿво Србију* Стојана Велковића (1866), где се каже да куповином једна ствар прелази у *имање* другог, а можда још више Ристићева *Дикеолоѿија*, у којој се говори о *ѿраву имања*. Поменути именицу у значењу својине, за разлику од њеног другог значења, треба наглашавати краткоузлазним акцентом (*ѿмање*) и она означава вршење трајне радње. Изведена је додавањем суфикса *-ње* на инфинитивну основу глагола *имайѿи* (*има-*). Излагање о *ѿмању*

Годишњак Филозофској факултѿѿѿа у Новом Сагу 2/1972, 619; *Рјеѿник JAZU XXI*, 201; Лаза Костић, *О Змају* (приредио Драгиша Живковић), Нови Сад 1989, 317; Милош Луковић, „Генеза терминологије Општега имовинског законика“, *Анали Правној факултѿѿѿѿа у Београду* 1–2/2004, 233.

¹⁵ Јован Филиповић, *Философија ѿрава*, Београд 1839, 71–72, 76; *Зборникъ закона и уредба изданы у Књажесѿѿѿу Србѿи* (ЗЗУ) 19/1866, 86.

¹⁶ *Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка* I, Санктпетербург 1847, 285; Михаил Хр. Ристић, *Сисѿема целокујне философије VIII*, Карловци 1860, 28; Александар Младеновић, „Рускословенски језик код Срба у првој половини XIX века“, *Зборник за филолоѿију и линѿвѿѿѿѿѿу Маѿѿѿѿѿѿе срѿске* (ЗМСФЛ) 34/1987, 73.

завршићемо опаском да је тај термин за својину можда и најприкладнији, јер долази из свакодневног језика и не оставља никакве недоумице у погледу свог значења. Када неко у говорном језику каже да нешто има, под тим подразумева да на поменутој ствари има право својине.¹⁷

Имаосѣво се као појам за својину може видети на много места. Овде ћемо као примере навести указ кнеза Михаила од 6. априла 1842, у којем се наводи да држава не губи *ѣраво имаосѣва* над неком непокретношћу чак ни ако неко лице на њега има тапију или став министра правде из времена прве владавине кнеза Михаила Стефана Радичевића изражен у његовом делу *Проекѣи усѣава за Војводовину србску, са државнословним ѣримеѣбама* (1849) да ће неједнакости у имању бити све док постоји *ѣраво имаосѣва*. Овај појам за својину могао је настати на два начина – или је на неправилну основу *имаоц* додат сложени суфикс *-осѣво*, о којем говори хрватски лингвиста С. Бабић (примери таквог извођења били би *ѣаоц – ѣаосѣво*, *ѣужоц – ѣужошѣво*), или је *л* на крају слога прешло у *о*, па је *ималсѣво* постало *имаосѣво*, попут примера *владаосѣво – владаосѣво*, наведеног у *Рјечнику ЈАЗУ*.¹⁸

У речнику лаика реч *имовина* се данас понекад користи као синоним за својину. Правници, дабоме, често исправљају ту грешку свог саговорника неправника, али би овај други као аргумент да није погрешно у шали могао да наведе члан 331 СГЗ-а. Тамо се, наиме, помиње *ѣраво собсѣвеносѣи* и онда у загради *имовине*. У лингвистици се *имовина* убраја у изведенице направљене додавањем сложеног суфикса *-овина* на глаголску основу.¹⁹

У српским текстовима из XVIII и XIX века врло је чест помен *ѣриѣја-жанија*. Та реч најчешће је означавала државину, али могла је да значи и *својина*. То поткрепљује рукопис предавања Јована Стерије Поповића, у којем стоји текст следеће садржине: „Под именом притјажанија подразумевамо искључително право с извесним стварима по вољи располагати...“ Реч има врло интересантно порекло. У старословенском језику постојао је глагол *ѣриѣжсѣи*, који је значео *сѣећи, заѣосесѣи*. Тај глагол настао је од префикса *ѣри-* и глагола *ѣежсѣи*, чије је значење обрађивати земљу (од њега је изведена именица *ѣежсак*). Префикс *-ѣри* у наведеном примеру послужио за грађење свршеног глагола од несвршеног (као нпр. код *ѣриѣећи, ѣрибавѣи*), тако да би *ѣриѣежсѣи* првобитно значило *сѣећи* нешто обрадом или

¹⁷ М. Хр. Ристић, 25; Стојан Вељковић, *Објашњење Трѣвачкоѣ законика за Књажесѣво Србију I*, Београд 1866, 13; Александар Белић, „О грађењу глаголских именица на *-ње* и *-ће*“, *Наш језик* (НЈ) 7/1933, 265; И. Клајн, 168.

¹⁸ ЗЗУ 2/1845, 178; Стефан Радичевић, *Проекѣи усѣава за Војводовину србску, са државословным ѣримѣбама*, Земун 1849, 390; *Рјечник ЈАЗУ XXI*, 145; Stjepan Babić, „Tvorba imenica sufiksima na -stvo“, *Filologija* 9/1979, 157.

¹⁹ *Законикъ траѣанскѣи за Књажесѣво србско (Законикъ траѣански)*, Београд 1844, 59; Сретен Живковић, „Речи на ‘овина’ и њихова значења“, НЈ 1/1939, 11; М. Стакић, 127.

крчењем земље. Из тога следи да би глаголска именица *ѣриѣжање* значила оно што је стечено горе поменутих путем. Како су у стара времена обрада и крчење земље били веома чести начин стицања поседа, значење речи се проширило на посед уопште.²⁰

Облик *ѣриѣжаније* у српски је несумњиво дошао преко рускословенског, јер рефлекс некадашњег назала предњег реда (ж) има гласовну вредност ја у руском језику, чија је одлика и суфикс *-није*. У руској литератури истиче се пак да је *ѣриѣжаније* у руски ушло из црквенословенског језика.²¹

Приѣжаније је славеносрпски варијетет *ѣриѣжанија*. Познато је да је славеносрпски језик настао уношењем елемената српског говорног језика у рускословенски. У овом случају то би била фонема *е* као српски рефлекс назала предњег реда уместо руског *ја*. У значењу својине *ѣриѣжаније* се, на пример, може уочити у тридесетом броју *Србског дневника* за 1860: књиџар Драгутин Хинц, у одговору на тврдњу књижевника Јоксима Новића Оточанина да је он (Новић) власник штампаних издања свог дела *Лазарица*, навео је како му је Новић продао ауторско право на том делу и тиме изгубио *ѣраво ѣриѣжанија* (подвукао У. С.).²²

Именица *ѣриѣжанање* такође је славеносрпска, јер се на њеном крају налази српски суфикс *-ње* уместо руског *-није*. Доказ да је значила *својина* пружа познати речник закона и уредби издатих у Кнежевини Србији од 1827. до средине 1854, јер је у њему реч *ѣриѣжанање* (земље) у загради објашњена са *ѣосѣодарсѣво на исѣју*.²³

Чињеница да се иста реч употребљавала и за својину и за државину нимало не чуди. Неправници по правилу и данас мешају та два института и мисле да *ѣосѣоваѣи* значи имати нешто у својини. Утолико је пре оправдана термилошка збрка у раној фази изградње српске правне терминологије, када се још не зна како правне термине треба називати. Узгред, наш је суд да би изведенице од глагола *ѣриѣжати*/*ѣриѣжати* биле адекватније за појам својине, јер у основи имају запоседање, заузимање – радњу која је оригинални начин стицања најшире власти над стварима.

²⁰ Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik VIII*, Zagreb 1919, 1159; *Rječnik JAZU XII*, Zagreb 1952, 185; *Природно ѣраво Јована Сѣерѣје Појовића* (језички редактор текста Љиљана Суботић), Нови Сад 1995, 51.

²¹ *Толковѣи словарь живаѣо великорускаѣо языка III*, Санктпетербург 1867, 415; Александар Младеновић, „О неким питањима примања и измене рускословенског језика код Срба“, ЗМСФЛ 2/1982, 71; Маријана Кишова, „Глаголске именице са суфиксом *-ње* као термини у савременом књижевном српскохрватском језику“, *Научни сасѣанак славистиа у Вукове дане* 1/1990, 181.

²² *Србски дневник*, 30/1860; Александар Младеновић, *Славеносрѣски језик сѣјуѣје и чланци*, Нови Сад 1989, 139.

²³ Ђорђе Петровић, *Рѣчникъ закона', уредба' и уредбени ѣройиса' у Княжесѣѣву Србѣи од 1827. до ѣоловине 1854. ѣод.*, Београд 1856, 135.

Данашњи српски термин за потпуну власт на стварима, *својина*, налази се у наслову треће главе СГЗ-а (*О својини, њј. љраву собсѣвеносѣи, нарочѣиѣ љраву башѣиинском*). Етимологију те речи није тешко докучити; суфикс *-ина* додат је на заменичку основу, присвојну заменицу *свој*. Према мишљењу Ж. Бујуклића, *својина* је буквалан превод латинске именице *proprietas*, речи која се у том језику појавила почетком принципата. Та теза је основана, с тим да јој, имајући у виду одакле долазе српски школовани правници у време најраније употребе *својине*, треба додати могућност да је својина калк према немачком *Eigenthum*, пошто *eigene* значи свој, сопствени.²⁴

Критикујући намеру Српског ученог друштва да изда терминолошки речник, књижевник Петар Матић истакао је да би за означавање својине *собсѣвенина* била боља од *собсѣвеносѣи*, с обзиром на то да ова последња реч значи *својсѣиво*. Матић је био у заблуди, јер је *собсѣвеносѣи*, дакако, имала и друга значења, али *собсѣвенина* је накратко заживела 50-их година XIX века, по свој прилици захваљујући званичним преводима аустријских закона на српски. Анонимни аутор једног чланка у *Седмици* искористио је *собсѣвенину* да поткрепи преоштру оцену да преводиоци аустријског законодавства не знају српски.²⁵ Са том жестоком критиком тешко бисмо се могли сложити, из више разлога – придев *собсѣвен* био је у основи именица које су тада већ увелико биле део српског правног језика; са морфолошке тачке гледишта *собсѣвенина* је потпуно исправан израз; у време ове критике српска терминологија је била у изградњи и нове кованице су биле и те како распрострањена појава.

Термин *собсѣвеносѣи* заслужује дугу анализу. Аутори *Рјечника* ЈАЗУ његов настанак објашњавају додавањем суфикса *-осѣи* на придев *сойсѣвен*, а тај придев изведен је од именице *сойсѣиво*, забележене у црквенословенским текстовима у XIII веку. Као значење *собсѣвеносѣи* Стулић наводи својину, напомињући да реч долази из руског језика. То говори у прилог претпоставци да је *собсѣвеносѣи* славенизам. У српским правним текстовима примећујемо је у различитим грађијама, од скроз рускословенске (*собсѣвенносѣи*), преко варијетета са изостављањем једног од удвојених сугласника *н* и облика *собсѣвеносѣи*, који се већ сасвим приближава нашем данашњем писању те речи, до *сойсѣвеносѣи*.²⁶

²⁴ Законик *љраѣански*, 40; Ирена Грицкат Радуловић, „Из проблематике именичке суфиксације – о суфиксу *-ина*“, *Глас Срѣске академије наука и умениносѣи Одељење језика и књижевносѣи* 21/2005, 41; Ж. Вујуклић, 298.

²⁵ „Србски преводѣ“, *Седмица* 30/1854, 131; *Казненный законѣ о доходарсѣивенимъ наруѣаима*, Беч 1857, 72 (чл. 168); Бранко Перуничѣи, *Друѣиво срѣске словесносѣи 1841–1864*, Београд 1973, 66.

²⁶ J. Stulli, 362; *Началны закони за Карлѣиѣаѣиско-вараздинску, Баналску, Славонску и Банатѣску Воѣнну љраницу*, Будим 1808, 16 (чл. 1 *Основноѣ љраничарскоѣ закона* из 1807); 33У 5/1853, 39 (тумачење чл. 221 СГЗ о пуноважности куповине украдене ствари); *Законикѣ*

Вреди истаћи да је *собственост* на руском имала и друго значење – ствар која је у нечијој својини. То исто значење, које се појављивало упоредо са оним другим – *својином*, ова реч има и у неким српским текстовима.²⁷ Било би, као и у случају *власнијости*, логично претпоставити да је ово значење старије, изворно, а *својина* секундарно, изведено из њега.

3. НАЗИВИ ЗА СУСВОЈИНУ

По свом облику, речи коришћене за сусвојину могу се поделити на две групе: термини с префиксима и термини без њих.

Прва група речи у етимолошкој је вези са неком од речи за својину и настала је тако што је испред те речи налази неки од префикса за означавање заједништва или вршења заједничке радње. То су префикси *су-*, *са-* и *со-*.

Помоћу префикса *су-* направљене су речи *сувласност*, *сувлаштина* и *сусвојина*.²⁸ Префикс *са-* је у саставу речи *сасобственост* из превода Аустријског грађанског законика потеклог из пера Божидача Петрановића. Група речи формирана рускословенским префиксом *со-* такође има једног представника – *сојосјодарство*, један од правних термина из Филиповићеве *Философије права*.²⁹

Заједничко за све именице за сусвојину настале префиксацијом јесте то што су највероватније калкови сковани према одговарајућим именицама из латинског или немачког (*condominium*, односно *Miteigentum*), које дословце значе исто и у тим језицима су направљене на исти начин као у српском.

Друга група термина за сусвојину садржи две речи – *имаоство* и *смесништво*. Да је прва реч поред својине означавала и сусвојину сазнаје се поређењем текста члана 985 српског превода француског Законика о грађанском поступку (*Code de procédure civile*) из 1806. са текстом истог члана у немачком предлошку који је преводилац Лазар Зубан користио. Недодавање било каквог префикса уз *имаоство* открива да Зубан није разумео појам који је превео. *Смесништво* је термин чији је историјат тешко установити. У СГЗ-у постоји *смесничество*, које, судећи по садржају чланова у којима

ирљовачкиј за Княжество Србию, Београд 1860, 35 (чл. 108); „Парница око одржања уговора миразног“, *Правда* 4/1870, 87; *Рјесник JAZU XV*, Zagreb 1956, 922–923.

²⁷ ЗЗУ 1/1840, 14 (чл. 65 Турског устава); Владимир И. Даль, *Толковый словарь живаго великорускаго языка III*, Москва 1865, 230; Радослав Перовић, *Прилози за историју Првој српској устави*, Београд 1980, 139.

²⁸ АСАНУК, Шероглићев превод АГЗ-а, чл. 503; *Општи имовински законик*, 30 (чл. 72); *Аустријски грађански законик* (превео Драгољуб Аранђеловић), Београд 1906, 68 (чл. 503).

²⁹ Ј. Филиповић, 73; *Свеобщий грађанский законик II* (превео Божидар Петрановић), Беч 1849, 172 (чл. 856); Александар Младеновић, „Неке особине славеносрпског језика у језику Димитрија Исајловића 1816. године“, *Јужнословенски филолог* 37/1981, 181.

се спомиње (516, 831), означава заједницу имања или ортаклук. Та реч „посрбљена“ је претварањем суфикса *-есѣво* у *-шѣво*, а и њено значење се померило, па је *смеснишѣво* постало сусвојина, за шта је кључни доказ назив једног чланка нашег познатог цивилисте Андре Ђорђевића – *Сусвојина (сувласнишѣво или смеснишѣво) према нашем грађанском законнику*. *Смеснишѣво* је ван сваке сумње у етимолошкој вези са именицом *смесник*, која се у СГЗ-у (чл. 511) јавља у значењу сувласника. Једно од значења *смесника* у средњовековном руском је *онај који живи заједно са неким*. У једној руској публикацији коју нисмо користили непосредно налази се тврдња да је та реч редак црквенословенски израз. Како је *смесник* постао део српске правне терминологије, обавијено је велом тајне. Утолико више збуњује то што по неки речници руског имају одредницу *смѣсникъ*, али *смѣсничесѣво*, бар за сада, нисмо успели да пронађемо.³⁰ Та реч ће свакако бити предмет наших даљих истраживања.

4. ЗАКЉУЧАК

У раздобљу 1804–1918. за означавање својине у српском језику је служило 17 речи, а сусвојине седам. Тако велики број термина говори да је у прављењу терминологије за својину и сусвојину било много лутања и да је пут до устаљених речи за ове институте био крајње заобилазан. Томе треба додати да поједине речи имају и своје варијетете који су производ паралелног постојања више типова књижевног језика и дијалекатских разлика, што терминологију за својину чини још разноврснијом.

Међу речима за својину и сусвојину преовлађују српске именице, које су образоване или извођењем од неке друге српске речи или калкирањем. Изведенице најчешће у основи имају именицу *власѣ* и глагол *имати*, које значењски најбоље и изражавају појам својине. Деривати за својину семантички су често настајали ширењем или сужавањем значења неке већ постојеће речи. Калкиране речи сковане су према латинском или немачком узору, јер су се на тим језицима њихови ковачи школовали и обављали своју професију. Може се дискутовати о томе да ли су неки од калкова срећно одабрани, али се мора поздравити намера њихових творца да речи за својину буду српске, а не стране.

³⁰ Christian Daniel Erhard, *Civilgerichtsordnung des Französischen Reichs*, Leipzig 1813, 318; Архив Српске академије наука у Београду 7966/16, Грађанскій поступакъ по фран. Наполеоновомъ законнику превод слободанъ Л. Зубана, съ нѣмачкогъ превода; *Законик грађански*, 91; Андра Ђорђевић, „Сусвојина (сувлаштина или смесништво) према нашем грађанском законнику“, *Бранич* 1/1906, 1; *Словарь русскою языка XI–XVII вв.*, Москва 2000, 177; Павле Ивић, Јован Кашић, „О језику код Срба у раздобљу од 1804. до 1878. године“, *Историја српској народа* V/2, Београд 1981, 315.

Позајмљенице долазе из рускословенског језика и временом добијају славеносрпску и на крају српску графију, што је била општа тенденција у развоју српског књижевног језика у XIX веку.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Аустријски грађански законик* (превео Драгољуб Аранђеловић), Београд 1906;
Babić Stjepan, „Tvorba imenica sufiksima na -stvo“, *Filologija* 9/1979, 155–167;
Белић Александар, „О грађењу глаголских именица на -ње и -ће“, *Нац језик* (НЈ) 7/1933, 262–268;
Вујклић Зика, *Forum romanum rimsko pravo, država, religija i mitovi*, Београд 2010;
Вељковић Стојан, *Објашњење Трговачког законика за Књажеско Србију I*, Београд 1866;
Водинелић Владимир, „Сто педесет година касније: шта је још живо у Српском грађанском законуку?“, *Сто педесет година од доношења Српског грађанског законика (1844–1994)* (ур. Миодраг Јовичић), Београд 1996, 389–407;
Војновић Лујо, „Прва смрт Дубровника“, *Летопис Матице српске* 3/1912, 40–57;
Вулетић Вера, „Именице са суфиксом -шина у руском и суфиксом -штина у српскохрватском језику“, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* 2/1972, 613–629;
„Главна скупштина Матице српске 24. октобра 1860“, *Српски летопис* 2/1860, 198–203;
Грицкат Радуловић Ирена, „Из проблематике именичке суфиксације – о суфиксу -ина“, *Глас Српске академије наука и уметности Одељење језика и књижевности* 21/2005, 39–46;
Грађански поступак по фран. Наполеоновом законуку превод слободан Ј. Зубана, с њмачког превода, Архив Српске академије наука и уметности у Београду, 7966/16;
Грађанско право у ц. к. Хрватско-славонској и Српско-банатској војничкој граници или Свеобшти грађански аустријски законик од год 811. на српски језик преведен, и са додатцима за житеље граничарске потребним допуњен, Архив Српске академије наука и уметности у Сремским Карловцима, фонд Карловачка гимназија;
Дабижић Миодраг А., „Зачетак и отварање првих шеталишта Земун“, *Годишњак града Београда* 28/1981, 109–124;
Даль Владимир И., *Толковий словарь живаго великорускаго языка III*, Москва 1865;
Ђорђевић Андра, „Сувојина (сувлаштина или смесништво) према нашем грађанском законуку“, *Бранич* 1/1906, 1–17;
Erhard Christian Daniel, *Civilgerichtsordnung des Französischen Reichs*, Leipzig 1813;
Етимолошки речник српског језика II, Београд 2006;
Живковић Сретен, „Речи на ‘овина’ и њихова значења“, *Нац језик* 1/1939, 8–12;
Законик грађански за Књажеско српско, Београд 1844;
Законик трговачки за Књажеско Србију, Београд 1860;

- Zakonski članci sabora kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, od godinah 1868., 1869. i 1870.*, Zagreb 1871;
- Зборникъ закона и уредба изданы у Княжесѣвѣ Срѣби* I, II, V, XIX, Београд 1840, 1845, 1853, 1866;
- Ивић Павле, Кашић Јован, „О језику код Срба у раздобљу од 1804. до 1878. године“, *Историја српског народа* V/2, Београд 1981, 311–380;
- Juridisch-politische Terminologie für die slavische Sprache Oesterreichs*, Wien 1853;
- Казненный законъ о доходарсѣвенимъ нарушѣаима*, Беч 1857;
- Киршова Маријана, „Глаголске именице са суфиксом -ње као термини у савременом књижевном српскохрватском језику“, *Научни сасѣтанак славистѣа у Вукове дане* 1/1990, 179–190;
- Клајн Иван, *Творба речи у савременом српском језику* II, Београд – Нови Сад 2003;
- Комар Горан Ж., *Свѣтоусѣенски манасѣир Савина од краја Млеѣачке реѣублике до Краљевине Јѣославије*, Херцег Нови – Београд 2009;
- Костић Лаза, *О Змају* (приредио Драгиша Живковић), Нови Сад 1989;
- Куниберт Бартоломео, *Српски усѣанак и ѣрва владавина Милошѣа Обреновиѣа* (са француског превео Миленко Веснић), Београд 1901;
- Луковић Милош Д., *Боѣишићев законик ѣриѣрема и језичко обликовање*, Београд 2009;
- Исти, „Генеѣа терминологије Општега имовинског законика“, *Анали Правноѣ факулѣтѣа у Беоѣрагу* 1–2/2004, 229–265;
- Маѣуранѣ Владимир, *Приноси за хрватски правно-повјестни рјечник* VIII, Zagreb 1919;
- Мајков Аполон, „Баштина у старих Срба“ (превео Милорад Поповић Шапчанин), *Гласник Српскоѣ ученоѣ друшѣтва* 6/1868, 1–47;
- Милаш Никодим, *Православно црквено ѣраво*, Мостар 1902;
- Младеновић Александар, „Неке особине славеносрпског језика у језику Димитрија Исајловића 1816. године“, *Јужнословенски филолоѣ* 37/1981, 179–193;
- Исти, „О неким питањима примања и измене рускословенског језика код Срба“, *Зборник за филолоѣију и линѣвисѣику Маѣице српске* 2/1982, 47–81;
- Исти, „Рускословенски језик код Срба у првој половини XIX века“, *Зборник за филолоѣију и линѣвисѣику Маѣице српске* 34/1987, 69–74;
- Исти, *Славеносрпски језик сѣудује и чланци*, Нови Сад 1989;
- „Називословне речи израђене Дружствомъ србске словесности“, *Гласникъ Дружѣтва србске словесности* I (1847), 1–9;
- Началны закони за Карлѣиѣајско-вараздинску, Баналску, Славонску и Банайску Воѣнну ѣраницу*, Будим 1808;
- Оѣиѣи имовински законик за Кѣажевину Црну Гору (Оѣиѣи имовински законик)*, Цетиње 1898;
- Павловић Стеван, *Срби у Уѣарској ѣихова ѣовесница, ѣовласѣице, црква, друшѣтвено и ѣолиѣико сѣање* I, Нови Сад 1882;
- „Парница око одржања уговора миразног“, *Правда* 4/1870, 85–88;
- Перовић Радослав, *Прилози за истѣорију Првоѣ српскоѣ усѣанка*, Београд 1980;
- Перуничѣ Бранко, *Друшѣтво српске словесности 1841–1864*, Београд 1973;
- Петровић Ђорђе, *Рѣчникъ закона, уредба и уредбены ѣроѣиса* у Княжесѣвѣ Срѣби од 1827. до ѣоловине 1854. ѣод., Београд 1856;

- Роровић Георг, *Wörterbuch der serbischen und deutschen Sprache* II, Pancova 1881;
- Поповић Радомир Ј., *Протокол и рејисјар цабачкој мајистратија од 1808. до 1812. године*, Београд 2010;
- Природно право Јована Сјерије Појовића* (језички редактор текста Љиљана Суботић), Нови Сад 1995;
- Радичевић Стефан, *Проектъ устава за Войвођовину србску, са државословнымъ примѣбама*, Земун 1849;
- Речник срѣскохрвајској књижевној и народној језика* II и VII, Београд 1962, 1971;
- Ристић Михаил Хр., *Система целокујне философије* VIII, Карловци 1860;
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* XII, XV, XXI, Zagreb 1952, 1956, 1973–1974;
- Свеобщий траћанскій законикъ* II (превео Божидар Петрановић), Беч 1849;
- Словарь русского языка XI–XVII вв.*, Москва 2000;
- Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка* I, Санктпетербург 1847;
- С. М. П., „Прилози за статистику Краљевине Србије, прва свеска: црквена и манастирска имаовина у Србији на крају 1889. године. Издање државне статистике. Београд 1895 г. четвртина формат. Цена 3 динара. 2–80 страна са четири дијаграма“, *Дело* 7/1895, 128–135;
- Србски дневник*, 30/1860;
- „Србски преводъ“, *Седмица* 30/1854, 131–132;
- Стакић Милан, *Деривациона фонетика именица и придева у јужнословенским језицима*, Београд 1988;
- Стевановић Михаило, *Савремени срѣскохрвајски језик* I, Београд 1986;
- Стојановић Петар, „Неки аспекти наследно-правних односа у Црној Гори у XIX и XX века“, *Историјски записи* 3–4/1970, 209–250;
- Stulli Joakim, *Rjecsoslóxje slovinsko-italiansko-latinsko* II, Dubrovnik [1806];
- Толковый словарь живаго великорускаго языка* III, Санктпетербург 1867;
- Филиповић Јован, *Философија права*, Београд 1839.

Uroš N. Stanković, Assistant with Ph.D.
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
U.Stankovic@pf.uns.ac.rs

Serbian Terms for Property 1804–1918

Abstract: *The subject of the article are Serbian terms for ‘property’ used between 1804 and 1918. The author put forward the words with the meaning ‘property’, exposed some of the sources in which these terms could be found and tried to determine their etymology. The paper also sheds light on the terms meaning ‘coproperty’.*

The words denoting ‘property’ were following: baština, vlasništvo, vlas(t)nost, vlast, vlastbina/vlazbina, vlastitost/vlastitošt, vlastitstvo/vlaštitstvo, vlastina, gospodarstvo/gosudarstvo, imanje, imaostvo, imovina, pritjažanije/pritežanije, pritjažavanje, svojina and sobstvenost/sopstvenost.

In the texts dating from aforementioned period, ‘coproperty’ can be found under following terms – susvojina, suvlas(t)nost, suvlaština, sogospodarsvo, sasobstvenost, sogospodarstvo, imaostvo and smesništvo.

Such large number of words prove a great degree of roaming in building Serbian terms for ‘property’ and ‘coproperty’. Moreover, some of the terms have dublets being the result of parallel existence of three types of literary language among the Serbs (Church Slavonic of Russian recension and Slavonic-Serbian) and dialectal varieties, which brought about even greater diversity of the terminology for ‘property’.

Serbian words prevail among the terms. Some of them were derived from an other Serbian word, as the other are calques. Root words of the derivatives are mostly noun vlast (‘power, authority’) and verb imati (‘to have’), the terms semantically expressing the meaning of property the best. In some cases the words for ‘property’ were forged by broadening or narrowing the genuine meaning of a certain word (for instance, sobstvenost, the word coming from Russian recension of Church Slavonic, originally meant ‘the thing belonging to somebody’ and thence became ‘property’). The calques were formed on either German or Latin words, which is understandable, taking into consideration that Serbian educated lawyers, forgers of the terms, originated from Habsburg Monarchy. The quality of some calques might be considered debateable, nevertheless the efforts to make Serbian terms instead of borrowing foreign words are praiseworthy.

Loan words for 'property' had come to Serbian from Russian recension of Church Slavonic and were constantly getting more Serbian shape as the time progressed, which was the general tendency in Serbian language at that time.

Keywords: *property, legal terminology, etymology of legal terms, morphology.*

Датум пријема рада: 05.12.2019.